Tweede Kamer der Staten-Generaal

2

Vergaderjaar 2015–2016

30 169 Mantelzorg

Nr. 43

BRIEF VAN DE STAATSSECRETARIS VAN VOLKSGEZONDHEID, WELZIJN EN SPORT

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 13 januari 2016

Eén op de drie Nederlanders verleent informele zorg of ondersteuning. Dit is een gemêleerde groep, zo blijkt uit het onlangs verschenen onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP): *Informele hulp: wie doet er wat? Omvang, aard en kenmerken van mantelzorg en vrijwilligerswerk in de zorg en ondersteuning*.
Het gaat om mantelzorgers die zorgen voor hun dierbaren. Het gaat om vrijwilligers die mensen hulp bieden bij hun dagelijkse levensbehoeften. Ze hebben met elkaar gemeen dat ze vanuit een intrinsieke motivatie mensen helpen en zich betrokken voelen bij de ander. Zorgen voor elkaar is voor velen onderdeel van het leven, zo maakt het SCP-rapport ons duidelijk.

Vijf op de zes mantelzorgers combineert het zorgen voor een naaste met werk. Het is soms moeilijk om de zorg te delen met anderen binnen het netwerk, omdat het netwerk beperkt is of omdat actief hulp vragen aan anderen niet altijd gemakkelijk is. Professionele hulp is er om u te helpen, maar begrijpen zij wel altijd even goed wat u zegt en wat u nodig hebt? Hierop zullen professionals en mantelzorgers elkaar scherp moeten houden, erover in gesprek blijven en waar nodig in actie komen om het zorgen voor onze naasten makkelijker te maken.

De uitkomsten uit het SCP onderzoek bevestigen de waarde van de inzet op het versterken, verlichten en verbinden van de informele zorg. Actielijnen waar ik me samen met vele zorgpartijen de afgelopen periode hard voor heb gemaakt en nog steeds maak. In de voortgangsbrief van 24 juni 2015 ben ik uitgebreid ingegaan op de resultaten van deze drie actielijnen. In voorliggende brief zal ik ingaan op de meest recente informatie, te weten het SCP onderzoek naar informele zorg, de eindrapportage van het programma «In voor Mantelzorg» en de Toekomstagenda Informele Zorg en Ondersteuning.

kst-30169-43
ISSN 0921 - 7371
's-Gravenhage 2016

Er is veel in gang gezet. De landelijke agenda is gezet samen met vrijwilligers en mantelzorgorganisaties. De positie van informele zorg is in wetgeving versterkt. Er is een hernieuwde landelijke Toekomstagenda opgesteld. In 80 trajecten zijn zorgorganisaties en mantelzorgers in de praktijk met de samenwerking aan de slag gegaan. In de praktijk krijgt dit de komende tijd het beste vorm. Ik zie het als mijn rol om dit te volgen en te ondersteunen, door de resultaten die ik landelijk heb verzameld breed te verspreiden. Door aandacht te blijven besteden aan de positie van mantelzorgers en vrijwilligers. En door verbindingen te blijven zoeken, ook buiten het zorgdomein. Informele zorg maakt deel uit van het leven van mensen en zal dus ook levensbreed aandacht moeten krijgen. In deze voortgangsbrief schets ik de belangrijkste uitkomsten en de inzet voor de komende tijd.

I. SCP-onderzoek; een beeld van de informele zorg

Op verzoek van mevrouw Bergkamp[1] heb ik het SCP gevraagd kwalitatief en kwantitatief onderzoek te doen naar informele zorg. Over het kwalitatieve onderzoek *Hulp geboden; een verkenning van de grenzen en mogelijkheden van (meer) informele hulp*[2] heb ik uw Kamer reeds geïnformeerd. Op 15 december 2015 verscheen het kwantitatieve onderzoeksrapport *Informele hulp: wie doet er wat?Omvang, aard en kenmerken van mantelzorg en vrijwilligerswerk in de zorg en ondersteuning*[3]. Het onderzoek, begeleid door een commissie van wetenschappers, Mezzo, kennisinstituten informele zorg en de VNG, schetst een beeld van informele zorg en ondersteuning eind 2014.

Algemeen

In totaal geeft 36% van de volwassen Nederlanders informele hulp. Ruim vier miljoen mensen gaven in 2014 mantelzorg, waarvan circa 600.000 langer dan 3 maanden en meer dan 8 uur per week. 8% van de mantelzorgers is jonger dan 24 jaar. Bijna 1 miljoen mensen zijn actief geweest als vrijwilliger in de zorg. Mantelzorg wordt in de meeste gevallen verleend aan familie, in ongeveer 1 op de 5 gevallen is dat een huisgenoot, maar er wordt ook hulp geboden aan vrienden (12%) en aan buren (6%). Vrouwen geven iets vaker mantelzorg (58% vrouw, 42% man), maar zij geven gemiddeld evenveel uur mantelzorg. Vrijwilligerswerk wordt voor 65% door vrouwen gedaan.
Mantelzorg is geen keuze maar overkomt je uit liefde voor een familielid, vriend of buur die behoefte heeft aan zorg. Relatief lichte hulp kan al essentieel zijn voor de kwaliteit van leven van hulpvragers. Het helpen kan ook zwaar zijn, maar het SCP constateert dat meer dan 80% van de mantelzorgers zegt dat zij genieten van de leuke momenten en een goed gevoel krijgen van het helpen. De meeste mantelzorgers vinden zichzelf voldoende kundig, redden zich prima en hebben geen behoefte aan ondersteuning. Ook de samenwerking met professionals bij de zorg voor de hulpvrager gaat vaak goed. Tegelijk zou er wel meer aandacht moeten zijn voor hoe het met de mantelzorger nu zelf gaat. Ik vind het belangrijk dat ook deze feiten benadrukt worden. Ook omdat daarvan geleerd kan worden.

Aandacht voor voorkomen overbelasting

Het SCP noemt als aandachtspunt dat circa 400.000 mantelzorgers zich zwaar belast voelt. Het SCP noemt in het bijzonder de mantelzorgers van

[1] Kamerstuk 33 400 XVI, nr. 71.
[2] Kamerstuk 30 169, nr. 38
[3] www.scp.nl/publicaties/alle_publicaties/publicaties_2015/informele_hulp_wie_doet_er_wat

mensen met een psychische en psychosociale beperking, vanwege de complexiteit van de klachten en het vaak kleine netwerk van de hulpvrager die bovendien niet altijd ondersteuning door iemand anders dan de mantelzorger wil. Bijna 1 op de 3 geeft aan dat de hulpbehoevende niet door iemand anders geholpen wil worden (normaliter is dat 1 op de 5) en 40% van de mantelzorgers zegt geen ander persoon te kennen die zou kunnen helpen (normaliter is dat 25%). Daarbij speelt mee dat bij deze categorie, gezien de aard van de klachten, er onzekerheid is over de eigen kwaliteiten om goede hulp te verlenen.
De inzet en steun vanuit de familie en naasten is belangrijk voor het herstel en het dagelijks functioneren van mensen met psychische aandoeningen.
Ik ondersteun daarom het programma «Regie in de regio». Dit programma van het Landelijk Platform GGZ (LpGGZ) wordt uitgevoerd samen met mensen met een psychische kwetsbaarheid, hun naastbetrokkenen, belangenorganisaties, raden en sleutelpersonen. Het programma loopt van medio 2015 tot medio 2017 en heeft als doel om de positie van mensen met een psychische kwetsbaarheid in de regio te versterken. Met het programmaonderdeel «Cliënt- en familieondersteuning» wordt de lokale en regionale stem van mensen met psychische kwetsbaarheid en naastbetrokkenen in beleid, uitvoering en organisatie versterkt, zodat in 2017 cliënten en naastbetrokkenen in alle (centrum)gemeenten een steviger positie krijgen. Daarnaast heeft de Minister, met het oog op het belang van eigen regie en steun vanuit de eigen omgeving, tijdens de begrotingsbehandeling van VWS in november 2015[4], in antwoord op de vragen van Kamerlid De Lange (VVD), toegezegd om het budget voor familievertrouwenspersonen te verhogen. Gelet op de rol en verantwoordelijkheid van de gemeenten, zal hierover afstemming worden gezocht met de VNG.

Niet alleen bij psychische en psychosociale problematiek bestaat een risico op overbelasting. Het is voor een mantelzorger belangrijk om, samen met de omgeving en met de gemeente of formele zorgverlener, te blijven bezien hoe de last kan worden verlicht. Respijtzorg speelt daarbij een belangrijke rol. Het SCP geeft aan dat in 2014 1 op de 5 mantelzorgers gebruik maakt van respijtzorg.
Dat is inmiddels niet meer beperkt tot het aanbod uit de AWBZ, die toen nog gold. De mogelijkheden tot respijtzorg zijn uitgebreid. Er zijn nu meer mogelijkheden om vormen van respijt te bieden die beter aansluiten bij de behoefte van de mantelzorger. Voor mantelzorgers komt begin dit jaar de nieuwe respijtwijzer van Mezzo beschikbaar, waarmee zij op een eenvoudige wijze respijtmogelijkheden kunnen vinden in hun omgeving.

Respijtzorg voor de mantelzorger in combinatie met zorg en ondersteuning op maat voor de cliënt kan overbelasting voorkomen. Dat is des te belangrijker gegeven de cijfers van het SCP dat 1 op de 3 mantelzorgers aangeeft weleens het geduld te verliezen en dat 9% daarvan aangeeft dat dit gepaard kan gaan met schreeuwen of ruw gedrag. Ik realiseer mij dat overbelasting kan leiden tot ontspoorde mantelzorg, waarbij fysiek of psychisch geweld kan voordoen. In het Actieplan *Ouderen in veilige handen* (2015–2017) neemt het voorkomen van *ontspoorde mantelzorg* een belangrijke plaats in. In de lokale aanpak van geweld in huiselijke kring (waar ouderenmishandeling onder valt) staat «een veilig thuis» centraal. Voor een effectief beleid zullen gemeenten mantelzorgondersteuning moeten combineren met de aanpak van geweld in huiselijke kring. In het kader van het voorkomen van escalerende mantelzorg, zal ik voor de zomer van dit jaar samen met enkele gemeenten pilots opzetten rondom het thema «ontspoorde mantelzorg». Ik zal de resultaten uit het

[4] (Handelingen II 2015/16, nr. 21, item 3 (bijlage)

SCP-onderzoek daarbij betrekken. Het actieplan zet verder in op voorlichting, bewustwording, kennis (bijvoorbeeld over de oorzaken en de risicofactoren), deskundigheidsbevordering en samenwerking tussen alle betrokken partijen, waaronder wijkteams, Veilig Thuis en wijkverpleegkundigen.

Uiteraard moet en kan ook een positief effect worden bereikt met de bij de Wmo2015 ingevoerde focus op maatwerk en de daarbij behorende aandacht voor de draagkracht en draaglast van de mantelzorger, die al bij het toegangsgesprek aan de orde moeten komen. Gemeenten vervullen een belangrijke rol bij het ondersteunen van mantelzorgers. In de voortgangsbrief van 24 juni 2015 heb ik u geïnformeerd over het mantelzorgbeleid bij gemeenten, naar aanleiding van de inventarisatie die de VNG[5] hiernaar heeft gedaan. Daaruit blijkt dat gemeenten mantelzorg duidelijk op hun agenda hebben staan en deze periode volop gebruiken om optimaal uitvoering te geven aan hun plannen voor ondersteuning van mantelzorgers. De uitvoering kan en moet nog beter. De betrokkenheid van mantelzorgers bij het onderzoek is van essentieel belang om goede keuzes te maken over de ondersteuning die nodig is, zowel voor de hulpvrager als de mantelzorger. Ik heb de wethouders daar in meerdere brieven op gewezen en blijf samen met de VNG er alert op dat hier voldoende invulling aan wordt gegeven.

Mantelzorg en werk

Van de mantelzorgers tot 65 jaar heeft 5 op de 6 betaald werk. Werkenden en niet-werkenden geven even vaak hulp, maar werkenden zijn minder vaak de centrale verzorger en helpen minder vaak intensief. De meeste werkende mantelzorgers beoordelen de combinatie van werk en mantelzorg positief.
Van verlofregelingen wordt relatief weinig gebruik gemaakt. Zij geven aan het meeste gebaat te zijn bij begrip van de werkgever en bij flexibele werktijden. Driekwart van de mantelzorgers die het op het werk bespreekt, krijgt dit begrip.

De bevindingen van het SCP ten aanzien van de combinatie werk en het verlenen van mantelzorg onderstrepen het belang van het kabinetsbeleid op dat terrein. Een mantelzorgvriendelijk werkklimaat, waarbij sprake is van begrip en ondersteuning, is essentieel. Dit past bij hedendaags goed werkgeverschap en draagt eraan bij dat de mantelzorger het volhoudt en zich niet door overbelasting ziek meldt. Het afgelopen jaar is daarom ingezet op communicatie over de regelingen voor verlof en arbeidstijden, waarin per 1 juli 2015 met het oog op (mantel)zorgsituaties een uitbreiding van het zorgverlof is opgenomen. Bij het programma Werk en Mantelzorg, dat ik samen met SZW financier, staat het bespreekbaar maken van mantelzorg en het komen tot maatwerk op de werkvloer centraal. Bedrijven die mantelzorgvriendelijke personeelsbeleid willen realiseren worden hierbij door de Stichting Werk&Mantelzorg gericht ondersteund met een concreet ontwikkelprogramma (voorlichting, instrumenten en scholing). Ook wordt gebruikt gemaakt van een netwerk van ambassadeurs. Dat zijn sleutelpersonen van de zijde van werkgevers, sociale partners, gemeenten en organisaties als vakbonden die het belang en de mogelijkheden voor mantelzorgvriendelijk personeelsbeleid onder de aandacht brengen. Ik ben voornemens dit programma in 2016 te continueren.

---

[5] Rapport Onderzoek Mantelzorgbeleid, Radar, juni 2015

Ondersteuning vrijwilligers

De inzet van miljoenen mensen die ervoor kiezen vrijwilligerswerk te doen is van onschatbare waarde voor onze samenleving. Het SCP beschrijft de vrijwilligers die informele zorg bieden zoals vermeld als een gemêleerde groep. Ruim 40% geeft hulp aan iemand met een langdurige lichamelijke beperking. 13% ervaart het vrijwilligerswerk als zwaar. Ze zijn in het algemeen tevreden over het contact met professionals. Uit het onderzoek komen enkele aandachtspunten naar voren: 17% van de vrijwilligers geeft aan niet duidelijk te vinden wat ze als vrijwilliger mogen doen, 1 op de 6 wil meer scholings- of cursusmogelijkheden en 1 op 10 zou meer ondersteuning willen. Tweederde van de vrijwilligers bieden zorg en ondersteuning in georganiseerd verband. Verder geeft 35% van de mensen die nu geen hulp geven, aan dat wel te willen en kunnen.

Via de maatwerkaanpak vrijwillige inzet zijn door het Ministerie van BZK in samenwerking met het Ministerie van VWS verschillende knelpunten geïdentificeerd waar vrijwilligers en burgerinitiatieven mee te maken kunnen krijgen. De stand van zaken van de maatwerkaanpak vrijwillige inzet staat beschreven in de najaarsrapportage Regeldruk van december 2015[6]. Zo wordt bij nieuwe wet- en regelgeving expliciet gekeken naar de effecten voor vrijwilligers en maatschappelijke initiatiefnemers. Tevens is de vrijwilligersverzekering van de VNG onlangs uitgebreid voor mantelzorgers. In de e-publicatie *Minder gedoe voor vrijwilligers* staan uitleg en tips voor gemeenten en vrijwilligersorganisaties over ter zaken doende wet- en regelgeving bij het vrijwilligerswerk. De publicatie wordt op dit moment afgerond en verschijnt binnenkort. Verderop in deze brief ga ik in op het onlangs gestarte programma *Vrijwillig Dichtbij* dat vrijwilligers ondersteuning biedt.

Onlangs heb ik de initiatiefnota *Vrijwilligers zijn Kampioenen* [7] in ontvangst genomen van het Kamerlid Bruins-Slot (CDA). In deze initiatiefnota stelt Bruins-Slot terecht dat (activiteiten van) sportverenigingen, culturele en maatschappelijke organisaties, scholen en kleinschalige initiatieven vaak niet mogelijk zijn zonder de vrijwillige inzet van miljoenen vrijwilligers. In de initiatiefnota staan 14 aanbevelingen om knelpunten voor vrijwilligers weg te nemen. Ik ga in overleg met onder andere de ministeries van BZK en SZW over de aanbevelingen uit het rapport en zal in het voorjaar inhoudelijk reageren.

Blijvende aandacht informele zorg

Het SCP geeft met het onderzoek een helder beeld van informele zorg in Nederland in de onderzoeksperiode. Veel mensen ervaren het verlenen van informele zorg als plezierig. Zowel voor de ontvanger als de maatschappij is deze informele hulp van onschatbare waarde. Ik neem rekenschap van de aanbevelingen die het SCP daarin heeft opgenomen om knelpunten op te lossen. Niet alleen die gericht zijn op het Rijk, maar ook die specifiek gericht zijn op mantelzorgers, gemeenten, thuiszorgorganisaties, vrijwilligersorganisaties en werkgevers. Een aantal aandachtspunten dat uit het onderzoek naar voren komt, is inmiddels opgepakt. In de volgende paragraaf ga ik hier verder op in. In de laatste paragraaf ga ik in op vervolgactiviteiten.

---

[6] TK 2015–2016, Kamerstuk 29 515, nr. 372.
[7] TK 2015–2016, Kamerstuk 34 369, nr. 2.

II. In voor Mantelzorg, Vrijwillig Dichtbij, de Toekomstagenda

In voor Mantelzorg

Het programma «InvoorMantelzorg», uitgevoerd door Vilans en Movisie, heeft de afgelopen anderhalve jaar 6.000 mantelzorgers en 3.000 medewerkers in de zorg bereikt. In 80 trajecten, in 7 sectoren[8] is men op de werkvloer aan de slag gegaan met het versterken van het samenspel met mantelzorgers. In de bijlage[9] van deze brief treft u de volledige eindrapportage van het programma aan. Daaruit blijkt dat het samenspel met mantelzorgers, nu anderhalf jaar verder, daadwerkelijk bij de deelnemende organisaties is versterkt. Nagenoeg alle organisaties hebben toekomstbestendige visies opgesteld om de samenwerking met mantelzorgers te bestendigen. Dit is een belangrijke succesfactor om door te bouwen aan de samenwerking met mantelzorgers. Een visie alleen is niet voldoende.
De samenwerking tussen formele en informele zorg is en blijft een continu leerproces. De deelnemende organisaties geven aan hier na het programma aan door te werken. Vilans en Movisie geven aan dat het leren zich binnen de trajecten in verschillende stadia bevindt. Voor de ziekenhuizen en revalidatiecentra die aan het programma hebben meegedaan, is het een eerste stap. De GGZ-organisaties en de organisaties uit de gehandicaptenzorg hebben al ervaring met het betrekken van naasten, daar gaat het meer om het versterken van de participatie van het totale netwerk. In de ouderenzorg is men actief in het versterken van familieparticipatie en is juist de verdere uitwerking van samenwerking van belang. Er wordt rekening gehouden met deze verschillen in de materialen die het komend half jaar vanuit het programma verschijnen en die de sectoren hierin verder ondersteunen.

In het programma is aan acht resultaatgebieden gewerkt die bij de start zijn bepaald:
1. Gelijkwaardiger samenwerking
2. Toekomstbestendige visie centraal
3. Sterkere positie van mantelzorgers
4. Betere informatie voor cliënten en mantelzorgers
5. Alerter op signalen van overbelasting
6. Wegnemen belemmerende regels
7. Toerusten van mantelzorgers
8. Technologie en digitale communicatie

Uit de eindrapportage volgt dat de resultaten merendeels zijn bereikt. Medewerkers blijken door de beweging die door de trajecten is ingezet, beter in staat om op een gelijkwaardige manier met mantelzorgers samen te werken. De positie van mantelzorgers is in veel gevallen versterkt, bijvoorbeeld bij de zorgplanbespreking, amnese of het opnamegesprek in het ziekenhuis. In de thuiszorg, revalidatie en sector-overstijgende trajecten heeft de mogelijke overbelasting van mantelzorgers in de trajecten extra aandacht gekregen.
Zo hebben Sensire en Markant de «3-minutencheck» voor mantelzorgers ontwikkeld, zodat mantelzorgers op een snelle manier ontdekken hoe het met hen gaat. Ook is gewerkt aan betere informatie voor mantelzorgers, zoals informatie over hoe zij met de ziekte van hun naaste kunnen omgaan en waar zij ondersteuning kunnen vinden. In de gehandicaptensector en in de sectoroverstijgende trajecten was de aandacht erop gericht om mantelzorgers beter te informeren over voorzieningen vanuit

---

[8] Ziekenhuizen, revalidatiecentra, thuiszorg, GGZ, gehandicaptenzorg, ouderenzorg en cross-sectoraal.
[9] Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl

gemeenten, vrijwilligersorganisaties en ondersteuning vanuit het mantelzorgsteunpunt. Het zijn vaak ongeschreven regels vanuit de zorg die mantelzorgers als belemmerend ervaren. Dit leverde in de trajecten goede gesprekken op, bijvoorbeeld in de ouderenzorg als het gaat om bezoek tijdens het avondeten. De verwachting is dat technologische mogelijkheden de komende jaren in belang toenemen en organisaties daarop meer in zullen spelen.

Als het gaat om belemmerende regels zijn in de praktijk tal van vragen over de organisatie van verantwoordelijkheden, rollen en een goede taakafbakening. Voor zorgaanbieders, beroepskrachten en organisaties voor mantelzorgers en vrijwilligers is niet altijd duidelijk welke zorg – vooral waar het gaat om voorbehouden en risicovolle handelingen – wel of niet door mantelzorgers of vrijwilligers verricht mogen worden en welke risico's daaraan voor wie verbonden kunnen zijn. In het kader van het Programma *In Voor Mantelzorg* blijkt meermaals dat deze onduidelijkheid een drempel kan zijn om te komen tot een goed samenspel met informele zorg. Om die reden heb ik Vilans opdracht gegeven om in samenwerking met leden van de Toekomstagenda (o.a. Actiz, V&VN, Mezzo en VPTZ) een handreiking op te stellen om aan het zorgveld te verduidelijken welke mogelijkheden en begrenzingen op basis van de wettelijke kaders bestaan en hoe hier zorgvuldig mee om te gaan. De handreiking verschijnt deze maand en zal door de deelnemers aan de werkgroep actief richting hun leden worden verspreid.

Binnen het programma zijn er tal van leerervaringen opgedaan, klein en groot. Het gebruik van taal en bejegening van mantelzorgers is een terugkerend punt in de trajecten. Dan gaat het bijvoorbeeld om de vraag: hoe wil ik een mantelzorger aanspreken? Een mantelzorger *inzetten* voor de zorg sluit niet aan bij de motivatie die mensen hebben om hun naaste te helpen. Zeker niet als iemand daarnaast nog een drukke baan heeft. Kortom, een leerproces dat past bij de fase waar medewerkers in de zorg in zitten; van zorgen *voor*, naar zorgen *dat* of zorgen *met*. Als ik de inzet van de deelnemers in dit programma zie, dan ben ik daar optimistisch over. Tegelijkertijd zie ik dat het nog meer tijd vraagt om de uiteindelijke stip op de horizon te bereiken. Ik heb een groep bestuurders van de deelnemende organisaties bereid gevonden hun visie en ervaringen de komende tijd in het land te vertellen en anderen te inspireren de samenwerking met informele zorg verder te verankeren en serieus te nemen. En ook ik zal daarin een rol vervullen door actief de geleerde lessen, tips en handvatten uit het programma te verspreiden, zodat werkende weg verder wordt gebouwd aan de relatie tussen professionals, mantelzorgers en vrijwilligers.

Vrijwillig Dichtbij

Vrijwilligers in zorg en welzijn zijn van grote waarde voor onze samenleving.
Ik vind, samen met het Landelijk Overleg Vrijwilligersorganisaties in Zorg en Welzijn (LOVZ) en de Nederlandse Organisatie voor Vrijwilligers (NOV) het belangrijk dat zij goed zijn toegerust en dat er oog is voor de veranderende vraag waar vrijwilligers mee te maken hebben. In het najaar van 2015 is daarom het driejarig programma «Vrijwillig dichtbij» gestart. Aan dit programma nemen 13 landelijke vrijwilligersorganisaties[10] deel en wordt ingezet op de deskundigheidsbevordering en begeleiding van lokale vrijwilligers die te maken krijgen met complexe problematiek.

---

[10] Agora, Humanitas, Mezzo, Nederlandse Patiënten Vereniging (NPV), Rode Kruis, PKN Kerken in Actie, Vrijwilligers Palliatieve Terminale Zorg (VPTZ), De Zonnebloem, Stichting Present, Stichting Vier het Leven, TijdVoorActie, Unie KBO en Unie van Vrijwilligers Nederland.

Hiermee wordt invulling gegeven aan het amendement van de leden Dik-Faber (CU) en Van der Staaij (SGP)[11]. Er wordt door de vrijwilligersorganisaties gewerkt aan meer efficiënte samenwerking tussen de lokale vrijwilligersorganisaties in zorg en welzijn om de samenwerking tussen formele en informele zorg goed vorm te geven. Zo gaat *TijdVoorActie* jongeren ondersteunen bij de ontwikkeling van lokale jongerennetwerken. En wil Humanitas een digitale leeromgeving voor vrijwilligers ontwikkelen. In het programma wordt tevens aandacht besteed aan de transformatie van landelijke vrijwilligersorganisaties naar organisaties die op lokaal niveau voldoende capaciteit en competenties hebben. Een groep ambassadeurs, o.a. van gemeenten en zorgaanbieders, zal het programma adviseren bij de voortgang.

Toekomstagenda

Eind 2014 is de Toekomstagenda Informele Zorg en Ondersteuning als gezamenlijk visiestuk op de informele zorg tot stand gebracht door organisaties van mantelzorgers en vrijwilligers, aanbieders van zorg en welzijn, organisaties van professionals, cliëntorganisaties, de VNG, ZN en individuele gemeenten. 2015 stond vooral in het teken van de implementatie en de concrete vertaalslag van de aanbevelingen uit de agenda naar de werkvloer. Rondom de Toekomstagenda is een waardevol netwerk van partijen ontstaan dat de vraagstukken van de informele zorg ter hand wil nemen. Dit netwerk heeft eraan bijgedragen dat de aandacht voor het onderwerp in de strategie en inrichting van organisaties in zorg en welzijn is verankerd. Eén van de vele voorbeelden betreft de door V&VN opgestelde visie op het zorgleefplan, ondersteund door een website (www.zorgleefplanwijzer) met daarop praktische ideeën voor verplegende en verzorgende over het samenwerken met mantelzorgers.

Om deze beweging vast te houden en de verdere uitwerking vooral op de werkvloer de komende tijd te ondersteunen, is er ter afronding een hernieuwde Toekomstagenda Informele Zorg en Ondersteuning opgesteld die u in de bijlage[12] van deze brief aan treft.

Op de site www.toekomstagendainformelezorg.nl zijn onder meer de vraagstukken en bijbehorende acties te vinden die in de Toekomstagenda zijn meegenomen, zoals jonge mantelzorgers, transferzorg en *burgers aan het roer*. Ten aanzien van het thema jonge mantelzorgers is de verbinding gelegd met de organisatie voor zorgcoördinatoren in het onderwijs, NVS-NVL, en het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) om de bewustwording rondom het thema te verbreden en gemeenten handvatten te bieden om hierin de aansluiting met het onderwijs te leggen.

Bij het thema *burgers aan het roer* is gekeken naar hoe de overheid en organisaties kunnen inspelen op zelforganiserend vermogen en drijfveren van burgers en daarmee samen met deze vrijwilligers en actieve burgers maatschappelijke waarde met burgerinitiatieven kunnen creëren. De opkomst van allerlei nieuwe partijen, zoals buurthuizen in zelfbeheer, zorgcoöperaties en bewonersbedrijven maakt dat er een nieuw samenspel ontstaat tussen burgerinitiatieven en traditionele spelers in het sociale domein (overheid, zorg- en welzijnsinstellingen). Met pakkende praktijkvoorbeelden wordt aangegeven hoe partijen samen aan de nieuwe rolverdeling – veelal co-creatie bij het aanpakken/oplossen van lokale, maatschappelijke opgaven – gestalte kunnen geven en hoe daarbij goed oog te hebben voor de diversiteit in vrijwillige inzet en actief burgerschap. Juist die diversiteit van zelforganisatie tot georganiseerd vrijwilligerswerk

---

[11] Kamerstuk34 000 XVI, nr. 38.
[12] Raadpleegbaar via www.tweedekamer.nl

maakt het mogelijk optimaal aan te sluiten bij drijfveren en mogelijkheden van actieve burgers. Zo komen er steeds meer initiatieven, waarbij hulpvragers ook hulpbieders worden en zich gaan inzetten voor de samenleving. Belangrijke conclusie is dat meer zichtbaarheid en invloed van burgers – in hun rol als actieve inwoner, mantelzorger en vrijwilliger – een belangrijke bijdrage kan leveren aan de lokale realisatie van passende zorg en ondersteuning.

III. Inzet komende tijd

De landelijke agenda is gezet. De beweging van de informele zorg is gaande. Op dat terrein zijn door tal van partijen, vooral lokaal, veel initiatieven gestart en inmiddels afgerond. Dit levert zeer veel nuttige concrete verbetermogelijkheden op. Deze beweging wil ik samen met de mensen die hem op gang hebben gebracht, koesteren en doorontwikkelen, zodat mantelzorgers en vrijwilligers zich voldoende ondersteund (blijven) voelen. In de uitvoering kan en moet het bij gemeenten nog beter. De positie van de mantelzorger is in de Wmo2015 niet voor niets verstevigd. Ik zal samen met de VNG gemeenten hier waar nodig verder op ondersteunen. De landelijke agenda krijgt concreet gestalte in de praktijk, op de werkvloer. Op die plek wordt eraan gewerkt om het samenspel op termijn goed te laten verlopen, om zo betere ondersteuning voor mantelzorgers en vrijwilligers te bieden. Ik wil daarbij aansluiten en zie daarom drie onderdelen voor het vervolg:

1. In de praktijk verder aan de slag

De hernieuwde Toekomstagenda en de uitkomsten van het programma «In voor Mantelzorg» bieden de praktijk houvast om verder te bouwen aan de samenwerking met de informele zorg. In overleg met Movisie en Vilans heb ik besloten het programma «In voor Mantelzorg» met een half jaar te verlengen.
Op die manier is er meer tijd om de resultaten per sector en de opgedane lessen op de werkvloer te borgen en ook breder buiten de deelnemende partijen te verspreiden. De verhalen van de deelnemers, van mantelzorgers, van zorgverleners en van bestuurders kunnen anderen inspireren.

Ook de voorzitters van de Toekomstagenda hebben aangegeven dat het in dit stadium belangrijk is dat lokaal de ondersteuning en samenwerking met de informele zorg worden doorontwikkeld. Zij geven aan dat het landelijke netwerk daarbij van meerwaarde kan zijn en willen dat met elkaar in stand houden. Ik zal in overleg met hen en het Expertisecentrum Mantelzorg, dat de afgelopen periode als secretaris heeft opgetreden, bezien wat daarin nodig is. Binnenkort zal ik daarover met hen in gesprek gaan, alsook over de aandachtspunten die zij nog zien met betrekking tot deze beweging. Verder hebben Mezzo, de VNG en de kennisinstituten aangeven de handen ineen te slaan om de lokale en regionale praktijk van mantelzorgers, gemeenten, professionals in zorg en welzijn en andere betrokken partijen in de transformatie verder te ondersteunen. De VNG gaat met input van Mezzo en de kennisinstituten, het professionaliseringsprogramma voor de gemeentelijke gespreksvoerders verder inrichten. Daarnaast beoogt Mezzo om lokaal het netwerk rondom mantelzorgers bij elkaar te brengen door een aantal werkplaatsen in te richten. Mezzo is hierover in overleg met de VNG om te zien of ze daar samen in kunnen optrekken.

2. Informele zorg meer inclusief

Informele zorg heeft de afgelopen periode landelijk gerichte aandacht gekregen. Die aandacht werpt zijn vruchten af; het belang van goed georganiseerde informele zorg is niet meer weg te denken uit het maatschappelijke debat. Wil de beweging verder bestendigen, dan is het belangrijk dat het onderdeel is van de reguliere processen in de zorg en ondersteuning. Vanuit mijn rol draag ik daaraan bij door bijvoorbeeld informele zorg een belangrijke plek te geven binnen het programma Waardigheid&Trots, dat gaat over de kwaliteit van verpleeghuizen en het komend kwaliteitsprogramma gehandicaptenzorg. Aandacht voor informele zorg binnen reguliere processen is een positieve ontwikkeling die ik verder wil aanmoedigen. Overigens ook buiten het zorgpad. De aandacht voor het thema werk en mantelzorg komt komend voorjaar terug tijdens de landelijke bijeenkomst over Zorg&Arbeid die ik samen met Minister Asscher en Minister Bussemaker organiseer. Kortom, informele zorg maakt onderdeel uit van de bredere beweging die de komende tijd verder haar beslag krijgt. In lijn met dit uitgangspunt maakt informele zorg in het vervolg onderdeel uit van de brede voortgangsrapportage HLZ.

3. Ontwikkelingen in de praktijk blijven volgen

Ik vind het van belang om de ontwikkelingen in de praktijk met elkaar te blijven volgen. Daarom heb ik het SCP gevraagd, als onderdeel van de evaluatie HLZ, het onderzoek naar de informele zorg in 2016 te herhalen. Dit biedt nadere informatie voor beleidsontwikkeling, niet alleen landelijk, juist ook voor de partijen in de uitvoering. Op die manier kunnen we samen de ontwikkeling van informele zorg binnen het nieuwe zorglandschap volgen.

Tot slot

Ik ben blij om te zien dat naast de genoemde partijen uit zorg en welzijn, ook andere partijen de informele zorg omarmen en willen ondersteunen. Ik denk dan aan werkgevers zoals Renault, waar ik op de Dag van de Mantelzorg een bezoek bracht, die mantelzorg bespreekbaar maken. Ik denk aan Hogescholen waar, zo bleek uit een gastcollege dat ik in Eindhoven mocht bijwonen, informele zorg deel gaat uitmaken van de opleidingen. Ik denk aan maatschappelijke ondernemers die vernieuwende digitale instrumenten voor mantelzorgers en vrijwilligers bedenken. En ik denk aan de media die aandacht schenken aan informele zorg in de dagelijkse praktijk. Dit geeft aan dat we ons gezamenlijk verantwoordelijk voelen. Niet alleen om anderen te helpen, maar ook om beter voorbereid te zijn op het moment dat je in de toekomst wellicht zelf mantelzorger wordt. Ik blijf me hier hard voor maken.

De Staatssecretaris van Volksgezondheid, Welzijn en Sport,
M.J. van Rijn